

בשו"ת פנים מאירות (ח"ב קלב) דן אודות כוסות שנחקקו עליהן שמות, גם שם הויה ב"ה ככתיבתו. וצידד לומר שמא לא אסרו בגמרא להשתמש אלא כשהשם כתוב על ידות הכלים, שהוא מקום בזיון היות ויד הכל ממשמשת שם, אבל כשאינו במקום בזיון — מותר להשתמש. אך העלה שמכל מקום אין להקל לשתות באותם כלים. ודעתו נוטה לכרוך על מקום כתיבת השם גימוניות של זהב או של משי, ואז מותר לשתות מן הכלים ללא שום פקפוק. (מובא בפ"ת יו"ד רעו סקכ"ה).

ואולם יש סוברים שלעולם השם טעון גניזה והכלי אסור בשימוש אעפ"י שמכסה את מקום השם — כי לא משום בזיון אסרו את השימוש בכלי, עד שנחלק בין הידות לגוף הכלי, אלא משום איסור הנאה של הכלי ע"י השם נגעו בה. וזה שנקטו 'ידות הכלים' — אפשר לרבותא, שאעפ"י שאינו עיקר מקום שימוש הכלי, אעפ"כ נאסר גוף הכלי, כל שכן כשנכתב בגוף הכלי שאסור. (ע' חות יאיר טז; שבט הלוי ח"ב קמח. וע' אגרות משה יו"ד ח"ב קלד, שאם כי לדינא נראה שאם אין השם כתוב בדרך בזיון יש להתיר להשתמש בכלי, אבל למעשה קשה לעשות נגד החו"י).

ע"ע בפ"ת סקכ"ז, לאחר שהביא תשובת החו"י אודות חריטת שם על טבעת, וענידתה, הביא משו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב קמ) שמתיר לענדה לסגולת שמירה ע"י חיפוי עור, ואעפ"י שנהנה מן השם ע"כ שעונד — אין זה נקרא הנאה ושימוש אלא להגן.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"א צו) העלה, שאם כותב שם השם בתוך פסוק או דברי שבה, אם אין חשש בזיון, כגון שלא מכניסו למקום מטונף ואינו בידות הכלים — אין לאסור. אבל אם כתב שם השם לברו, הרי זה דרך בזיון והכלי נאסר בשימוש. והורה שם אודות מנורה שנעשה להיות כנגד העמוד של שליח הציבור, שחקקו עליה שם הוי' לבדו — שיש לקבעה במסמרים לדלתות ארון הקודש מבפנים, ובוה סר חשש הורדה מקדושה וגם חשש מחיקה וכדו').

'אלא לענין גניזה, תא שמע היה כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה יגוד ויגנונו. אלא ליכנס בהן בבית הכסא, מאי, יש בהן קדושה ואסירי או דילמא אין בהן קדושה ושרי' — מבואר כאן, שאף על פי שלענין דין גניזה ואיסור מחיקה, השמות שבקמיע בכלל, אף על פי כן אפשר שאין איסור להכנס עמהם לבית הכסא; —

ויש לבאר טעמו של דבר; איסור מחיקה נובע מלאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם, ויתכן שהוא קיים גם בשמות שלא נתקדשו כהלכתם, כי הוא שייך לעצם מהותו של שם ולא דוקא לקדושתו. ומשום כך יתכן להסתפק בקדושת השמות שבקמיעין, לענין כניסתם למקום מבוזה, הגם שיש בהם איסור מחיקה ודאי'. (עפ"י ברכת מרדכי ח"א כג, טז).

הנה מבואר בדברי כמה ראשונים (בברכות כג, ע"ע במובא שם) שאין איסור בכניסה עם תפלין לבית הכסא קבוע מצד עצמה אלא מפני החשש שמא ייפנה בהם או יפית. ומוכח שאיסור כניסה לביה"כ עם דבר שבקדושה אינו מן התורה אלא מדרבנן, [ויש מקלים להלכה בתפלין המונחות עליו, אם עובר לפי דרכו שם ואינו קבוע שם]. ואינו דומה למחיקה ואיבוד שנאסרו מדין התורה. וזהו שנסתפקו בהכנסת קמיע הגם שאסור במחיקה).

דף סב

'דלי"ת של תפלין הלכה למשה מסיני... יו"ד של תפלין הלכה למשה מסיני' — התוס' לא גרסו זאת. על מחלוקת הראשונים האם דל"ת ויו"ד שבתפלין הלכה למשה מסיני אם לאו — ע' חדושי מרן רי"ז הלוי; אור שמח — תפלין ג, א. וע"ע במובא לעיל כה.

'ולא בכליאר... מכבנתא' — רוב המפרשים כתבו שהוא מין תכשיט שנועד לסגור בו מפתחי חלוקה. ומדובר שהיא יוצאת בו עתה ללא שסוגרת בו את חלוקה, ולכן נחשב כמשאוי וחייבת חטאת, שאינו אלא להראות עושר, אבל אם היא סוגרת בו את חלוקה — מותר אף לכתחילה, שהרי זה תכשיט גמור, וגם אין חשש שמא תשלוף ותראה, שהרי יתגלה בשרה. (עפ"י מרדכי; תוס' ב"ב קנו: ושאר פוסקים. מובא במשנה ברורה שג ס"ק כח).

ויש מפרשים 'כוליאר': מין עיגול המקיף את הראש. ולפי שאין רוב הנשים יוצאות בו, הרי זה 'משאוי' ולא 'תכשיט'. (ע' הערוך; ר"ף; רבנו יהונתן; רבי עובדיה מברטנורא).

'חילופיהן באיש' — יש מפרשים, כשם שאשה שיצאה בטבעת שיש עליה חותם חייבת ובטבעת שאין עליה חותם פטורה אבל אסורה, כך האיש, חייב על טבעת ללא חותם ופטור אבל אסור בטבעת שיש עליה חותם. (כן דעת הר"ף הרמב"ן ועוד).

ואולם דעת כמה ראשונים (רבי שמואל הנגיד, רבנו חננאל, הרמב"ם, רבנו תם, הר"ה ועוד — עפ"י הירושלמי), שלא גזרו חכמים בתכשיט המיוחד לאיש, שמא ישלוף ויראהו, שאין דרכו בכך, ולכן הוא מותר לצאת בתכשיט המיוחד לו, כגון בטבעת שיש עליה חותם. ולפי זה צריך לומר ש'חילופיהן באיש' אינו אמור אלא כלפי החיוב והפטור, [או לענין ההגדרה העקרונית של 'משאוי' ו'תכשיט'], אבל לא לענין ההתר והאיסור, שבזה אין הקבלה הפוכה בין האיש לאשה.

ונשאו ונתנו הראשונים באריכות בדין זה. והכרעת הפוסקים היא שאין למחות ביד הנוהג התר, אם כי יש לבעל נפש לחוש שלא יצא בטבעת כלל. (ע' משנה ברורה שא סקל"ח, ובשער הציון).

ואולם דבר שהוא תכשיט הן לאשה הן לאיש — לא חילקו חכמים ואסרוהו בין לאיש בין לאשה. (ר"ה ועוד; או"ח שא, ט).

בר"ן מובאת סברה שהטבעות נחשבות תכשיט השווה לאיש ולאשה, הגם שיש טבעות המיוחדות לאיש ויש המיוחדות לאשה, מכל מקום לא חילקו חכמים ואסרו לשניהם. ואולם להלכה נקטו הפוסקים שטבעת שיש עליה חותם נידונית כתכשיט המיוחד לאיש).

הרמב"ן (בחידושו, בראש הפרק) הוסיף שאין נאה לאיש ולא מותר, להתקשט בתכשיטי הנשים. לא הותר לו אלא בטבעת של חותם מפני צרכו בחותם, והוא נוי לו לנהוג כאדם חשוב, אך לא בשאר טבעות.

(ויש להעיר שגם לפי סברה זו, אם האיש עונד הטבעת שלא לשם קישוט אלא כדי להביאו לאומן או להניחו בקופסא, משמע בגמרא שהמנהג לעשות כן ואין בדבר איסור משום 'לא ילבש').

ומצינו כגון זה, שיש חילוק בכוננת הפעולה לענין 'לא ילבש' — בגמרא לעיל (ג), שמר זוטרא אסר לרחוץ עצמו משום שזוהו דרך הנשים, ואעפ"כ להעביר הלכלוך והצער מותר. ואף למאי דקיימא לן שם להתיר, מבואר בדברי הריטב"א שם שברך קישוט אסור).

ואולם הריטב"א (סד:) כתב: 'וחזינן ברוב המקומות שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם... אבל יש לומר שלא אמר עולא אלא לפי דורם, שלא היו רגילים האנשים בחול אלא בטבעת שיש עליה חותם, אבל בזמן הזה שאין רגילין אלא בטבעת שאין עליה חותם הרי הוא תכשיט ונוי גמור, שאין בדברים אלו אלא כפי מנהג כל מקום ומקום'.

וכן בזמננו, הורה הגר"צ אבא שאול שליט"א (אור לציון ח"ב כג, יא), כיון שגם אנשים עונדים טבעות ללא חותם, מותר לאיש לצאת בהם כמו לאשה.

— הרי"ף נקט ש'חילופיהן לאיש' מתייחס גם למחט, שהאיש היוצא במחט נקובה פטור ובשאינה נקובה חייב. ואולם כמה גאונים וראשונים חולקים על כך וסוברים שאין הדברים מתייחסים אלא לטבעת, (כמו שפרש"י), אבל במחט אין חילוק באיש בין נקובה לשאינה נקובה. (וע"ע בחדושי הרמב"ן; ראש יוסף לפני יהושע).

(ע"ב) 'שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות... ושאתו מקללתו בפניו. אמר רבא: על עסקי תכשיטיה' — הטעם, לפי שאינו מרחם עליה, שהיא תלויה בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם, ובמדה שמדד, שלא רחם על מי שתלוי בו, כך לא ירחם הבורא עליו. (החודשי הר"ף).
ראה עוד במובא לעיל נט.

ורבנו מנחם המאירי פרש דברים אלו על דרך הטבע:
'ראוי לאדם להזהר שיהא נקי הדעת בכל ענינו ואל ישקץ עצמו בדברים המלוכלכים והנמאסים וישתדל במיני הנקיות הרבה. דרך הערה אמרו: שלשה דברים מביאים את האדם לידי עניות; המשתין מים בפני מטתו — רצה לומר בקרקע ושלא בתוך הכלי — ר"ל שמתוך עצלותו אינו רוצה להתרחק וללבוש בגדיו, ומשתין בפני מטתו ערום. וכן המזולזל בנטילת ידים, ואין דברים אלו יוצאים אלא מבני אדם הנרדמים בתרדמת עצלה. וכן מי שאשתו מקללתו בפניו — רצונו לומר, מי שגורם לאשתו שתכעוס עליו כל כך עד שתקללהו בפניו, כגון שמונע ממנה תכשיטיה ויש ספק בידו לעשות, וכשהיא רואה בעצמה כך אף היא מתרשלת בשמירת נכסיו ומביאתו לידי עניות. וכן כל כיוצא בדברים אלו...'

'אבל משא ולא משא לית לן בה. ולא מלתא היא...' — רש"י פרש 'משא ולא משא' שנוטל ידים בכמות מצומצמת. ויש מפרשים כגון שיש לו ספק אם נטל ידיו אם לאו, שמצד הדין אינו חייב ליטול שוב, אבל כדי שלא יבוא לידי עניות צריך ליטול שוב. (עפ"י כסף משנה ברכות ו, טו, ובבית יוסף קס — בדעת הרמב"ם. ויש פירוש נוסף — באלהו רבה (ידים א,א). ע' בכל זה ב'מגדים חדשים' כאן).

*

'שאל בנשים המקשטות עצמן אך ורק כאשר יוצאות חוצה ולא בביתם, האם זה נכון? ודעת כב' מעלתו שזו בגדר פריצות; —
הנה הכל תלוי בכוננות הלב, ובצורה שהן עושות, דאף על גב דעיקר קשוט נגד בעלה — עיין שבת סד: כדי שלא תתגנה על בעלה...
ולאידך גיסא אם מקשטת עצמה ביותר ובאופן המושך העין בצאתה לחוץ, הלא זה היה עוון בנות ירושלים בשעת החורבן כמבואר בש"ס שבת סב: — מקום שהיו מתבשמות נעשה נמקים, מקום שהיו מתקשטות נעשה קרחים וכו', יעו"ש.
איברא, הרבה נהגו שבבית לא מקפידות כל כך על זה, וגם הבעל אינו מקפיד, מה שאין כן כשיוצאות שאינן רוצות להתבזות, שמקשטות באופן ממוצע להיותה מכובדת — הנה זה דרך העולם ואין בידינו למחות. אבל אלו שמקשטות במיני תכשיטים הרבה בהפרזה יתרה עד שמושכת עליה עין ראה (כנראה צ"ל רעה) לאו דוקא של פריצות אלא של קנאת רעותה, וקנאת אומות העולם

א. נראה שספק זה אמור בין שכתב לחש אחד, [ואז הספק הוא האם התמחה האדם ללחש זה לכל חולים], בין שכתב שלש קמיעות שונות והועילו כולן לאדם אחד — האם התמחה בכך הכותב לכל מה שיכתוב, (לפרש"י) או שמא מזלו של החולה גורם.

ונראה שבאופן זה ודאי יהא מותר לאותו חולה לצאת בקמיע נוסף (גם אם הוא שונה) שיכתוב לו אותו רופא.

ב. להלכה נוקטים לחומרא בספק זה, שאין כאן המחאה.

כתב קמיע אחד והועיל לשלשה אנשים — התמחה הקמיע ולא התמחה האדם.

מרש"י משמע שאם אדם אחר יכתוב לחש זה — אינו מומחה. והתוס' (ד"ה הא) תמהו על כך מדברי רש"י להלן. ובהגהות אשר"י נקט שאם נעשה הקמיע על ידי רופא מומחה, אין מועילה המחאת הקמיע אם יעשוהו אחרים, אבל אם נעשה על ידי מי שלא הומחה, והועיל שלש פעמים, נעשה הקמיע מומחה מיד כל אדם (וכ"כ רש"ל בדעת רש"י. ומהרש"א פרש בענין אחר).

קמיע שנכתב על ידי שלשה אנשים, והועיל שלש פעמים לשלשה אנשים החולים בחולי מסוים — הומחה הקמיע. (גם אם ייכתב על ידי כל אדם. רש"י).

כתבו הראשונים (תוס', רו"ה, רשב"א, ר"ן ושאר פוסקים), גם אם הועיל הקמיע שלש פעמים לאדם אחד — הוחזק הקמיע, ואין תולים במזלו של החולה, כי המחאת קמיע עדיפה מהמחאת האדם. ויש חולקים (ע' רמב"ם יט, יד ובמפרשים. ובדעת רש"י יש לעיין, כי במקום אחד (בד"ה והא) משמע כדברי התוס'. ואולם יש גם לדייק מדבריו (בד"ה דמומחה ובד"ה ואתמחי) שאפשר שאין נעשה הקמיע מומחה אלא כשריפא שלשה אנשים.

1. הברכות והקמיעין, אף על פי שיש בהם אותיות של שם ומעניינות הרבה שבתורה — אין מצילים אותם בשבת (לחצר שאינה מעורבת) מפני הדלקה, ונשרפים במקומם.

הקמיעים של כתב (שיש בהם מקראות של רפואה. רש"י), טעונים גניזה.

ונסתפקו האם מותר להכניסם לבית הכסא. וניסו לפשוט להתר, ודחו לפי שמחופות עור מותר.

א. אבל בשאינן מחופות — לא נפשט בגמרא. ופסק השלחן-ערוך (יו"ד רפב,ו) לאסור. אבל חולה שיש בו סכנה אם יסירנו — מותר להכנס בו (עפ"י רש"י, ריטב"א, הגהות אשר"י).

ב. מסתבר שאין איסור לתלות מזוזה בשרשרת על הצואר כשהיא מחופה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קמא, ג. ע"ש).

דפים טב — סג

פה. האם מותר לצאת בדברים דלהלן בשבת?

- א.** מדי קרב וכלי מלחמה.
- ב.** כוליא, כובלת, צלוחית של פלייטון.
- ג.** לבוש שק; (יציאה בבגד שדרכם של אנשים מסוימים בלבד ללבשו).
- א.** לא יצא האיש בשריון, קסדה ומגפיים (= כסוי-מגן על הרגלים), ואם יצא — אינו חייב חטאת. כלי מלחמה — סייף, קשת, תריס, אלה, רומח — לא יצא, ואם יצא חייב חטאת. (גם אם הוא חגור בהם. פוסקים). רבי אליעזר אומר: תכשיטים הם לו (ופטור). וחכמים אומרים: אינן אלא גנאי, שנאמר

וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. [ולרבי אליעזר, אעפ"י שייבטלו, עתה שהם נצרכים — הריהם תכשיטים. וללשון אחרת, לרבי אליעזר אין כלי מלחמה בטלים לימות המשיח, וכדברי שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד גליות בלבד].

ב. לא תצא אשה בכליאר (= תכשיט שהיא סוגרת בו מפתחי חלוקה. ועתה היא טוענתו עליה ללא סגירת חלוקה. פוסקים. ויש מפרשים: מין עיגול המקיף את הראש. ער"ף, רע"ב) ולא בכובלת (= קשר שיש בו בושם), ולא בצלוחית של פלייטון. ואם יצאה — חייבת טטאת — דברי רבי מאיר. וחכמים פוטרים בכובלת ובצלוחית של פלייטון. ורבי אליעזר מתיר בכובלת לכתחילה, כי סתם אשה אין יוצאת בה, אלא זו שיש לה ריה רע, ואותה אשה אין דרכה להראותו, שגנות היא לה. כובלת וצלוחית של פלייטון שאין בהם בושם, אעפ"י שקלטו ריה — היוצאת בהם חייבת.

ג. לבוש שק, דרך הרועים ללבשו ואין דרך לשאר בני אדם. ואף על פי כן אין איסור משום 'הוצאה' לצאת בו בשבת, הואיל והוא מלבוש לאנשים מסוימים. [ואולם תכשיט המיוחד לנשים בלבד ולא לאנשים, לדעת עולא הוא נחשב משאוי לאנשים, וחייבים עליו אם אך הוצאתו נעשית כדרך ולא 'כלאחר יד'. וכן להפך, תכשיט המיוחד לאנשים בלבד, נידון אצל הנשים כמשאוי — שהנשים עם בפני עצמן הן]. יציאה בטבעת לאיש ולאשה; יציאה במחט — נתבאר לעיל נט-ס. יציאה בתפליין — לעיל סא.

דף סג

פו. מהם 'בירית' ו'כבלים', מה דינם לענין קבלת טומאה ויציאה בהם בשבת?

בירית — כמין אצודה (= צמיד) להידוק בתי שוקים (גרבים). הבירית טהורה, לפי שאינה עשויה לנוי וגם אינה נחשבת כלי המשמש לאדם אלא כלי המשמש כלי. ויוצאת בה האשה בשבת, לפי שאין חשש שמא תשלוף אותה, (או משום שעל ידי כך ייגלה השוק (רש"י), או מפני שאינו דבר חשוב להראותו. תוס'). הסיקו [דלא כרבין], שאין חילוק בין בירית הנתונה על רגל אחת או על שתי הרגלים. הכבלים — פרושו למסקנא, הם שתי ביריות המחוברות בשלשלת (זהב. רש"י). הכבלים מקבלים טומאה, (כי השלשלת משמשת לאדם, שנועדה להצרת הצעדים. עפ"י רש"י. ומהתוס' מבואר שכבלים מיטמאים משום תכשיט, מפני שהם עשויים לנוי שלא כבירית). ואסור לצאת בהם בשבת, שמא תשלוף ותראה לחברתה. (לפרש"י, שמא תשלוף השלשלת העשויה מזהב. לפהתוס', את הכבלים — שהם נאים וחשובים. ועוד, שמא תישמט השלשלת ותיפול, ותלך עמה ד' אמות ברשות הרבים. פסקי ריא"ז).

דפים סג — סד

פז. האם הדברים דלהלן מקבלים טומאה משרץ או ממת? א. אריג / תכשיט כל דהו.